

NAUDAN LAJINMUKAINEN KÄYTTÄYTYMINEN

Satu Raussi, Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus, MTT maatalousteknologian tutkimus, satu.raussi@mtt.fi
Laura Hänninen, Eläinten hyvinvoinnin tutkimuskeskus, Helsingin yliopisto, Eläinlääketieteellinen tiedekunta,
Kliinisen eläinlääketieteen laitos

Naudan ja ihmisen yhteiselon, naudan kesyhistorian, katsotaan alkaneen noin 10 000 – 15 000 vuotta sitten. Ihmisen intensiivisen jalostuksen kohteena nauta on kuitenkin ollut vasta viimeisten 50 vuoden ajan. Naudan peruskäyttäytyminen ei juuri ole muuttunut sen kesyhistorian aikana, joten lähes kaikki alkunaudan (*Bos primigenius*) käyttäytymispiirteet löytyvät myös nykyisiltä naudoiltamme. Viimeinen alkunauta kuoli nykyisen Puolan alueelta vasta vuonna 1627.

Lehmä synnyttää tavallisesti yhden vasikan yhdeksän kuukauden tiineysajan jälkeen. Luonnonoloissa poikimishuippu on keväällä, jolloin uudella tulokkaalla on koko pitkä mehevä laidunkausi aikaa kerätä voimia tulevaa talvea varten. Emän ja vasikan välinen suhde on tiivis. Luonnontilaisissa laumoissa emä vierottaa jälkeläisensä juuri ennen uuden vasikan syntymää. Vieroituksen jälkeenkin emän ja vasikan välinen suhde säilyy vahvana kauan. Luonnonoloissa lehmät, niiden naaraspuoliset jälkeläiset ja alle vieroitusikäiset sonnivasikat muodostavat sosiaalisesti vakaita johtajalehmävetoisia eli ns. matriarkaalisia ryhmiä. Emänsä vieroittamat sukukypsän iän saavuttaneet sonnit viihtyvät lisääntymisajan ulkopuolella omissa ryhmissään tai elelevät vanhemmiten erakoina.

Nauta on aukeitten alueiden laiduntava saaliseläin, mistä syystä sen hyvin kehittyneet aistit havainnoivat petoja jo kaukaa aukeilta laidunalueilta. Naudat näkevät paremmin kauas kuin etäälle ja kuulevat ihmiskorvalle korkeita ääniä meitä paremmin. Nautaa pelottavatkin kovat äänet ja nopeat arvaamattomat liikkeet näkökentässä, sillä ne vaikuttavat suoraan naudan keskushermoston pelkokeskukseen.

Nautojen peruskäyttäytymiseen kuuluu yhtäaikainen eli synkronoitu käyttäytyminen laumatovereiden kanssa, esimerkiksi yhtäaikainen syöminen ja lepääminen. Nautoilla on sosiaalinen arvojärjestys, jota kutsutaan myös dominanssihierarkiaksi. Tämä hierarkkinen järjestelmä on syntynyt lajienkehityksen aikana estämään lauman jäsenten väliset kuluttavat ja kohtalokkaatkin yhteenotot. Arvojärjestystä muodostettaessa aggressiivisia yhteenottoja toki esiintyy, mutta vakaassa laumassa jokainen nautayksilö tietää paikkansa, eikä energiaa kuluttavia taisteluita tarvita.

Vahvimmat eli elinvoimaisimmat naudat saavat yleensä ensimmäisenä haluamansa hyödykkeet, kuten ruuan tai turvallisen lepoalueen. Alistuva yksilö väistää ylempiään esimerkiksi esittämällä hienovaraisen alistuvan eleen. Naudan sosiaaliseen käyttäytymiseen liittyy myös ryhmän yksilöiden välinen ns. sosiopositivinen käyttäytyminen, kuten ryhmätovereiden nuoleminen. Nämä nautojen kahdenväliset ”kaverisuhteet” ovat tärkeä osa lajin sosiaalista käyttäytymistä ja ylläpitävät lauman yhtenäisyyttä.

Nautoilla on sisäsyntyinen syömisen tarve, ne kuluttavatkin syömiseen aikaa noin puolet vuorokaudestaan. Vaikka naudan luontaista ravintoa on korsirehu, tulisi nykyisten korkeatuottoisten lypsylehmien ruokavalioon kuulua myös täysrehu, sillä korkeimman tuotannon vaiheessa lehmä ei ehdi syödä tarpeeksi korsirehua katkaakseen tuotannon aiheuttaman energiavajeen. Laiduntaessaan nykynaudatkin voivat toteuttaa luontaista ravinnonhankintakäyttäytymistä, repiä rehua maasta ja tarkkailla samalla ympäristöä. Laitumella voi jopa suuhun liittyvä häiriökäyttäytyminen (kuten kielenpyöritys) kokonaan hävitä, vaikka sitä esiintyisi eläimillä navetassa ennen ja jälkeen laidunkauden.

Kun naudat eivät syö, ne makaavat ja märehtivät ravintoa sulatellen. Uni on kaikille nisäkkäille elintärkeää ja lypsylehmä tarvitsee sitä mm. toipuakseen suuren tuotannon rasituksista. Naudat hakeutuvat mielellään lepäämään pehmeälle ja joustavalle alustalle, ja saattavat jopa vähentää tärkeää lepoaikaa, jos alusta on niiden mielestä epämukava. Aikuiset naudat nukkuvat kaiken kaikkiaan noin nelisen tuntia vuorokaudessa, uni otetaan lyhyissä, muutaman kymmenen minuutin jaksoissa ympäri vuorokauden. Laitumella suurellakin lehmällä on mahdollisuus levätä raajat täysin ojentuneina, mikä ei yleensä ole mahdollista navetan makuuparsissa. Levon ja unen laatu onkin laitumella todennäköisesti parempi kuin navetassa.

Nykynautojenkin tulisi saada laiduntaa kesäisin. Laadukkaan unen lisäksi laitumella eläimillä on tilaa toteuttaa sosiaalista käyttäytymistään, kuten väistää kunnolla ylempiään. Liikkumismahdollisuus on laitumella aivan toista kuin navetassa ja liikunta kiihdyttää elintoimintoja, jolloin lihasten ja sorkkien kunto

paranee. Laiduntaminen myös parantaa hedelmällisyyttä. Pitkän ja virikkeettömän navetassa olon jälkeen on myös eettisesti oikein päästää naudat kesäksi laitumelle. Laiduntaminen lisää siten myös kotieläintuotteen eettistä laatua.

Avainsanat: eläinten hyvinvointi, laiduntaminen, laidunnus

Laidun on makuualustana mukava ja siellä on helppo toteuttaa yhtäaikaista lepokäyttäytymistä Kuva: Suvi Taponen, ELTDK/HY.